

Оксана Федоренко,

ред. I категорії відділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙ- НИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України. Обґрунтовується, що бібліотека повинна зазнати докорінних змін під впливом поширення інформаційних технологій.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, бібліотека, Інтернет, інформатизація, комп'ютеризація, електронні ресурси.

Запровадження у діяльність бібліотек України інформаційно-комунікаційних технологій є вимогою часу. На сьогодні без використання інформаційно-комунікаційних засобів неможливо забезпечити рівний доступ усіх громадян до фондів будь-якої бібліотеки. Інформатизація суспільства потребує відповідного технологічного забезпечення бібліотек України. Уже давно минули ті часи, коли користувачі ходили до бібліотеки лише з наміром узяти книгу додому чи покористуватися бібліотечним друкованим фондом у її стінах. Проте й наявність комп'ютерів з підключенням до мережі Інтернет також не видається достатнім. На нашу думку, проблему потрібно розв'язувати в самому її зародку. Уся справа в тому, що більшість працівників бібліотек (особливо провінційних) починали працювати ще в тих умовах, коли їхніми основними робочими інструментами були картотеки, заповнені чорнильними ручками, і формуляри. Таких людей важко навчити користуватися гаджетами, які значно спрощують процедуру пошуку потрібного матеріалу. У сучасних умовах розвитку суспільства виникає потреба у фахівцях, які готові до ефективної праці у сфері інформаційних технологій. Адже керування колекцією електронних ресурсів бібліотеки потребує чіткої організації, вироблення чіткого алгоритму щодо їх відбору, каталогізації, популяризації, аналізу статистики використання, дотримання авторських прав на інтелектуальну інформацію.

Бібліотечні установи, які вже набули статусу аналітично-дослідних організацій, мають містити ресурси, які представлені в цифровому

форматі. Також має бути оперативний доступ до потрібної інформації як вітчизняних, так і світових електронних колекцій. Суспільна цінність цієї інформації залежить від ступеня її загальнодоступності. Ще в 1996 р. у заяві ІФЛА [7] на секції з комплектування та розвитку колекцій було сказано, що саме бібліотекам належить перевага в забезпеченні доступу до електронної інформації. Згідно з нею користувачам бібліотек також надається можливість читати, прослуховувати, переглядати та копіювати в дозволених межах у бібліотеці чи в режимі віддаленого доступу наявні матеріали, навіть якщо ті захищені авторським правом. Щодо останнього зазначається, що тимчасове зберігання копій матеріалів, захищених авторським правом у системі електронної доставки документів, не вважається порушенням авторських прав.

Інноваційність бібліотечного інформаційного виробництва, яке пов'язане з використанням комп'ютерних технологій, можливостей Інтернету, на сьогодні не має своєї наукової комірки в теоретичних розробках, однак є предметом уважного вивчення та узагальнення. Проблемам формування інформаційно-комунікаційних технологій на рівні бібліотек присвячені роботи таких учених, як В. Горювий [2], Н. Аксьонова [1], В. Медведєва, К. Лобузіна [3], Л. Присяжна, В. Бондаренко, Н. Самохіна [8], Г. Шемаєва [9], Т. Ярошенко [10]. У своїх працях дослідники підкреслюють високий потенціал бібліотечних установ у наданні можливості українській науковій спільноті вирішувати найважливіші питання розвитку інформаційних технологій та досліджень, створення середовища високошвидкісного обміну інформацією, організації доступу до світових електронних бібліотек, баз даних, наукових та освітніх порталів, дистанційних серверів.

На рівні держави для вирішення цього питання прийнято ряд документів, які визначають необхідність «забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів» [5], «вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом» [4].

Актуальність проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках зумовлена такими розбіжностями:

- між підвищенням вимог до якості професійної діяльності працівників бібліотеки в галузі інформаційних технологій та невідповідністю бібліотечних кадрів;

- між існуючими теоретичними передумовами інформатизації бібліотечної діяльності та недостатньою розробленістю науково-методичних і практичних аспектів підвищення кваліфікації бібліотекарів із проблеми

інформаційних технологій навчання та інформатизації керування бібліотечною установою.

Інформаційно-технічне, інформаційно-комунікаційне забезпечення бібліотек, так само як і його дослідження, дуже важливі, адже бібліотеки є своєрідним провідником між інформаційним простором і користувачами. Тому треба з відповідальністю ставитися до інформаційного наповнення сайту бібліотеки, його формату, управління, оновлення, зручності користування. Створюючи бібліотечне інформаційне середовище потрібно надавати доступ як до вітчизняних, так і світових електронних ресурсів. Жваві віртуальні тематичні дискусії та конференції з актуальних питань сприяють встановленню контактів із зарубіжними колегами. Тому в цій статті зробимо спробу проаналізувати сучасний стан і проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України. Крім того, інформаційно-аналітична обробка ресурсів має бути відповідно структурована, враховуючи класифікацію наук, типів і видів електронних ресурсів. Потрібно сформуванати комплекс власних електронних наукових ресурсів у вигляді електронних бібліотек, репозитаріїв, розподілених банків знань і баз даних, електронних журналів та електронних копій друкованих електронних видань [1]. Використання сучасною бібліотекою електронних інформаційних ресурсів, з метою інформаційно-комунікаційної взаємодії, зумовлюється швидким їх пошуком і компактністю зберігання. Такі ресурси актуалізуються за короткий проміжок часу, на них не використовується папір та немає інших поліграфічних витрат.

Зазвичай найбільшим попитом серед відвідувачів бібліотечних сайтів користуються періодичні видання (містять якомога актуальнішу інформацію); окремі статті й препринти; монографії; науково-дослідні звіти; автореферати та дисертації; матеріали конференцій. Проте, на нашу думку, не менш важливим є розміщення на сайтах бібліотек художньої літератури, сканів періодики (особливо тієї, яка вже не виходить друком). Так, нещодавно Центр досліджень визвольного руху виклав оцифровані копії газет часів Української революції 1917–1920 рр. [6]. У вільний доступ виклали 365 випусків періодичних видань тих років. Раніше вони зберігалися в Державному архіві Сумської області. За словами історика, члена вченої ради Центру досліджень визвольного руху Г. Івануценка, оцифровували передусім газети. Вони були найбільш затребуваними в читальній залі сумського архіву та псувалися від частого використання. Для багатьох дослідників «входження в тему» починається саме з газет, тому вони найбільше нищаться, особливо давні. З кожним роком читати їх стає все складніше. І вже зовсім великої шкоди завдає їм постійне

ксерокопіювання – від нагріву осипається друкарська фарба, ламається папір, пояснив Г. Іванущенко. Історик додав, що найбільш цінною для дослідження українського визвольного руху 1917–1920 рр. є періодика, яка видавалася в Києві, Ромнах, Сумах, але розповсюджувалася по всій території України. До цифрового архіву потрапили номери видань «Наше життя», «Сумской Вѣстникъ», «Державний Вісник», «Залізничний дзвін», «Вісник Українського військового генерального комітету», «Український голос», «Вісник Генерального Секретаріату УНР», «Земля и воля», «Рідне слово», «Боротьба» та ін. Цей приклад мають узяти на озброєння чимало бібліотек, адже навіть за наявності стародруків у бібліотечних фондах на руки такий матеріал видають неохоче. Про сканування чи ксерокопію навіть не йдеться. Тому питання переведення такого типу матеріалу в цифрову форму стоїть доволі гостро, адже бібліотека тим і відрізняється від інших соціальних інститутів (архівів, музеїв, фондів тощо), що вона надає доступ професійно опрацьованих і збережених масивів інформації.

Не останню роль для ефективної інформаційної комунікації відіграє сам вигляд сайту бібліотеки. До основних критеріїв забезпечення організаційно-технічної підтримки в наданні зручного доступу до інформації належать:

- адаптація сайту під різні веб-браузери;
- відображення стилів;
- програмування;
- перевантаження веб-сторінок «важкими елементами»;
- зручна навігація;
- ненав'язливий дизайн;
- безпроблемне і швидке входження на сайт з будь-якої пошукової системи;
- швидкий та якісний пошук необхідної інформації;
- вільний доступ до електронних бібліотечних продуктів і наукових інтернет-ресурсів [1].

Крім забезпечення доступу до наявних ресурсів, бібліотеки мають надавати можливість користуватися інформацією в онлайн-режимі передплатених ресурсів провідних інформаційних установ світу (наприклад, колекції Access to Research for Development and Science, ARDI, яка містить понад 200 науково-технічних журналів провідних світових видавництв; електронних ресурсів Institute of Physics Publishing, міститься понад 400 тис. повнотекстових статей із 70 періодичних видань у галузі фізики, механіки, астрономії, біофізики, геофізики, атомної фізики, хімії, математики, обчислювальної техніки).

Зростання ролі й значення інформації перетворює її на прибутковий комерційний ресурс. Це спричинило появу великої кількості комерційних структур, які фактично виконують функції бібліотек щодо забезпечення користувачів необхідною інформацією. Для більшого комфорту електронні повнотекстові документи надсилаються на особисті комп'ютери замовників у будь-який час. Цим займаються інформаційні агентства, інформаційні портали, інформаційні сайти, бази даних тощо. Тут доречною є ідея створення при бібліотечних установах спеціальних інформаційних служб. Такі служби могли б оперативно обслуговувати запити сфери науки, виробництва та управління, послуговуючись електронними технологіями. Отже, бібліотечним установам є з ким конкурувати у сфері інформаційно-комунікативних технологій. Тому сучасним бібліотекам у своїй діяльності необхідно звернути увагу не на роботу з друкованими документами, а з інформацією, оскільки саме вона відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства. Однак не слід вважати, що друковані видання повністю втратили своє значення. Вони продовжують бути актуальними в науковій, освітній діяльності, а також у дозвіллі – там, де оперативна складова втрачає свій первинний сенс.

Як уже згадувалося, для якісного провадження інформаційно-комунікаційних технологій зростає необхідність в удосконаленні роботи бібліотек, у забезпеченні їх кваліфікованими працівниками. Саме бібліотечні працівники виступають посередниками між виробниками й користувачами інформації, між існуючим у суспільстві інформаційним ресурсом і соціальними структурами, що базуються на ньому [2]. Співробітники бібліотек мають здійснювати інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів, уміло використовувати інформаційно-пошукову мову, технічні можливості автоматизованих систем: вони мають створювати електронні каталоги, проектувати документальні та фактографічні бази даних.

Не можна не звернути уваги на такий тип користувачів, як віддалені користувачі. Щодо них повинні бути свої методи використання інформаційно-комунікаційних технологій – організація віддаленого консультування користувачів через електронну пошту, ICQ, створення електронної бібліотеки, яка б надавала читачам доступ до повнотекстових баз даних, передплачених бібліотекою. Дуже вичерпно це питання у своєму дослідженні «Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» розглянула К. Лобузінна. Зокрема, у своїй роботі вона констатує, що на сьогодні до системи обслуговування віддалених користувачів належать переосмислені на сучасній технологічній основі такі традиційні бібліотечні послуги:

- інформування про бібліотеку, її послуги через сайт, включно з описом фондів і колекцій, про віртуальні виставки;
- доступ до електронного каталогу як основного бібліографічного ресурсу;
- забезпечення доступу віддалених користувачів до електронних ресурсів власної генерації бібліотеки (локальні бібліографічні БД, бібліографічні покажчики й списки, фактографічні дані, повнотекстові ресурси, що становлять електронні колекції бібліотеки);
- електронна доставка документів (УДД);
- довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів [3].

Отже, впровадження та вмiле використання інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України має на меті формування, зберігання електронних інформаційних ресурсів, створення рівних можливостей усім категоріям користувачів працювати з електронним фондом, надання інтерактивних послуг. Увесь цей комплекс дій сприяє відкритому доступу до всесвітніх наукових, освітянських, художньо-культурних електронних ресурсів. Уся діяльність бібліотек має бути спрямована на те, щоб зробити свої послуги затребуваними й конкурентоспроможними порівняно з тими послугами, які надають комерційні структури. Подальше впровадження та поліпшення інформаційно-комунікаційних технологій приведе до створення нових методів роботи з електронними масивами інформації, що неминуче зумовить позитивні зміни в усіх структурних ланках сучасної бібліотеки.

Література

1. Аксьонова Н. Вільний доступ до електронних ресурсів бібліотек / Н. Аксьонова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 346. – С. 461–468.
2. Горовой В. Н. Библиотеки как информационные центры постиндустриального общества [Электронный ресурс] / В. Н. Горовой // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития. – Электрон. данные (1 файл). – Киев, 2005. – Вып. 3. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=UJRN&P21 DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bnan_2005_3_2.pdf. – Загл. с экрана.
3. Лобузiна К. Технологiї органiзацiї знаннєвих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi : монографiя / Катерина Лобузiна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 375 с.

4. Про доступ до публічної інформації : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Назва з екрана.

5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.

6. Сайт електронного архіву українського визвольного руху [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=647. – Назва з екрана.

7. Сайт української бібліотечної асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua>. – Назва з екрана.

8. Самохіна Н. Формування наукової електронної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. Самохіна / Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 13–16.

9. Шемаєва Г. В. Перспективні напрями електронних інформаційних ресурсів бібліотек / Г. В. Шемаєва // Бібл. вісн. – 2012. – № 3. – С. 3–7.

10. Ярошенко Т. О. Відкритий доступ – шлях до присутності України у світовій науковій спільноті / Т. О. Ярошенко // Вищ. шк. – 2011. – № 3. – С. 47–51.

11. Ярошенко Т. Колекція ресурсів вільного доступу – складова сучасного бібліотечного фонду / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – 2011. – № 1. – С. 49–51.

References

1. Aks'onova, N. (2013). Vil'nyj dostup do elektronnykh resursiv bibliotek [Free access to electron resources]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, 461–468. Kyiv [in Ukrainian].

2. Gorovoj, V. N. (2005). Biblioteki kak informacionnye centry postindustrial'nogo obshhestva [Lidraries as information centres of postindustrial society]. *B-ki nac. akad. nauk: probl. funkcionirovaniya, tendencii razvitija – The libraries of National Science Academy: problems in function, tendencies of development*, issue 3. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=UJRN&P21

DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bnan_2005_3_2.pdf [in Russian].

3. Lobuzina, K. (2012). Tekhnolohii orhanizatsii znannievvykh resursiv u bibliotekno-informatsijnij diial'nosti [Technologies of organisation educational resources in information activity of the library]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

4. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy [About accesse to public information / The Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – News from Supreme Soviet of Ukraine*, 32, article 314. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> [in Ukrainian].

5. Pro osnovni zasady rozvytku informatsijnoho suspil'stva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy [Main points of development of information society in Ukraine in 2007–2015. The Low of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [News from Supreme Soviet of Ukraine]*, 12. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16> [in Ukrainian].

6. Sajt elektronnoho arkhivu ukrains'koho vyzvol'noho rukhu [Site of electron archive of Ukrainian liberation movement]. avr.org.ua. Retrieved from http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=647 [in Ukrainian].

7. Sajt ukrains'koi biblioteknoi asotsiatsii [Site of Ukrainian Library Association]. ula.org.ua. Retrieved from <http://ula.org.ua/ua> [in Ukrainian].

8. Samokhina, N. (2012). Formuvannia naukovoї elektronnoi biblioteki Natsional'noi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho [Formation of scientific electron library of National Library of Ukraine by Vernadsky]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 34, 13–16. Kyiv [in Ukrainian].

9. Shemaieva, H. V. (2012). Perspektyvni napriamy elektronnykh informatsijnnykh resursiv bibliotek [Long-term directions of electron information resources of libraries]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 3, 3–7 [in Ukrainian].

10. Yaroshenko, T. O. (2011). Vidkrytyj dostup – shliakh do prysutnosti Ukrainy u svitovij naukovij spil'noti [Free accesse is a way of Ukrainian present in wrld science association]. *Vysch. shk.*, 3. (pp. 47–51) [in Ukrainian].

11. Yaroshenko, T. (2011). Kolektsiia resursiv vil'noho dostupu – skladova suchasnoho biblioteknoho fondu [Collection of resources of free accesse as a part of modern library fund]. *Biblioteknyi forum Ukrainy – Library forum of Ukraine*, 1, 49–51 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.04.2015.

Oxana Fedorenko

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Using of Information-Communicative Technologies in Ukrainian Libraries

Using of information-communicative technologies in the activity of libraries in Ukraine is really a demand of modern life. Nowadays it is impossible to provide the equal access of all citizens in the funds of any library without information-communicate means. For using such kind of technologies it is necessary to have suitable technological maintenance of Ukrainian libraries. Libraries, which have already got the status of analytical – research establishment, have to possess digital resources.

It is necessary to fill seriously the information site of the library, do carefully its formats, control, renewing and ensure the convenience of its using. Making information environment of the library it is necessary provide an access to both native and world information resources.

Besides providing an access to resources, libraries also have to provide the possibility to use information on-line from payed resources of leading information establishment of the world.

For qualitative using of information-communicative technologies it is very important to improve the work of libraries and to have there high qualified workers. They are mediators between producers and users of information. The people who work at the library have to provide information-bibliography service of users, use skillfully information-search language, technical possibilities of automation system.

All library's activity has to be directed to make its services widely using and competitive comparing with services which are provided by commercial structures. Further introducing and improving of information-communicative technologies will lead to creation of new methods of work with electron massives and to will make positive changes in all structure section of modern library.

Keywords: information-communicative, technologies, library, the Internet, informatisation, computerization, electron resources.

Оксана Федоренко

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Внедрение информационно-коммуникационных технологий в библиотеках Украины

Введение в деятельность библиотек Украины информационно-коммуникационных технологий является требованием времени. На сегодняшний день без использования информационно-коммуникационных средств невозможно обеспечить равный доступ всех граждан к фондам любой библиотеки. Информатизация общества требует соответствующего технологического обеспечения библиотек Украины. Библиотечные учреждения, которые уже получили статус

аналитическо-исследовательских организаций, должны содержать ресурсы, которые представлены в цифровом формате.

Необходимо с ответственностью относиться к информационному наполнению сайта библиотеки, его формата, управления, обновления, удобства пользования. Создавая библиотечную информационную среду, нужно предоставлять доступ как к отечественным, так и мировым электронным ресурсам.

Помимо обеспечения доступа к имеющимся ресурсам, библиотеки должны предоставлять возможность пользоваться информацией в онлайн-режиме в предоплаченных ресурсах ведущих информационных учреждений мира.

Для качественного производства информационно-коммуникационных технологий растет необходимость в усовершенствовании работы библиотек, в обеспечении их квалифицированными работниками. Именно библиотечные работники выступают посредниками между производителями и пользователями информации. Сотрудники библиотек должны осуществлять информационно-библиографическое обслуживание пользователей, умело использовать информационно-поисковый язык, технические возможности автоматизированных систем.

Вся деятельность библиотек должна быть направлена на то, чтобы сделать свои услуги востребованными и конкурентоспособными по сравнению с теми услугами, которые предоставляют коммерческие структуры. Дальнейшее внедрение и улучшение информационно-коммуникационных технологий приведет к созданию новых методов работы с электронными массивами современной библиотеки.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, библиотека, Интернет, информатизация, компьютеризация, электронные ресурсы.